

NAUKI O ZARZĄDZANIU

Kazimierz KOŁODZIEJCZYK*

BEZPIECZEŃSTWO. KONTEKST PERSONALNO - AKSJOLOGICZNY

Doniesienie jest próbą zwrócenia uwagi na podmiotowość człowieka, w tym przypadku w kontekście bezpieczeństwa. Temu celowi służy prezentacja koncepcji filozoficznych: teistycznej, naturalistycznej i aktywistycznej. Każda z nich inaczej opisując człowieka, wskazuje obszary ważne dla ludzkiej egzystencji, obszary, które z tego względu powinny być szczególnie chronione.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, antropologia filozoficzna, filozofia, wartość, zagrożenia bezpieczeństwa

WSTĘP

Bezpieczeństwo z reguły odnosimy do spraw międzynarodowych, państwowych, wewnętrznych, pożarowych i wielu innych kontekstów życia społecznego. Rzadko, rozważając problemy bezpieczeństwa, zajmujemy się explicite jego podmiotem – człowiekiem. Oczywiście jest on obecny w tych rozważaniach, ale gdzieś w tle, często w formie nieuświadomionej. Wszelkie zajmowanie się problematyką bezpieczeństwa ma tylko i wyłącznie sens, gdy w konsekwencji dotyczy człowieka. Poniższe rozważania są próbą zwrócenia uwagi na tę istotną zależność.

1. ISTOTA CZŁOWIECZEŃSTWA W WYBRANYCH KONCEPCJACH FILOZOFICZNYCH

Człowiek? Jaka jest jego geneza? Kim jest? Jakie miejsce zajmuje w hierarchii wartości? Ku jakim celom powinien zdążyć? Poprzez co realizuje swoje człowieczeństwo, a co prowadzi do degradacji jego istoty? Co jest istotą bezpieczeństwa człowieka, a co temu bezpieczeństwu zagraża? To tylko wybrane, z wielkiej liczby, pytania, na

---

* dr Kazimierz KOŁODZIEJCZYK – Wydział Zarządzania Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych

które poszukuje odpowiedzi między innymi antropologia filozoficzna. Dylematy te cały czas towarzyszą człowiekowi, zaprzatają jego świadomość. Dzieje się to od momentu, gdy począł snuć refleksje nad samym sobą. Owe pytania nigdy nie pozostawały bez odpowiedzi, ale te w większości nie zadowalały człowieka. W miarę postępu procesu poznania odpowiedzi są coraz pełniejsze, ale nigdy nie wyczerpują problemu do końca. Dlatego zawarte w powyższych pytaniach problemy są i zapewne będą aktualne.

Filozoficzne rozważania o istocie człowieka znajdują swoje odzwierciedlenie w aksjologii, która, lokując go w hierarchii bytów, nadaje mu odpowiednią rangę. Szczegółowe wczytanie się w treści tych rozważań wskazuje również zagrożenia, jakie istnieją lub jakie mogą się pojawić. Zatem znajomość, i nawet selektywna akceptacja, koncepcji głoszonych w antropologii filozoficznej jest istotnym czynnikiem kształtowania środowiska społecznego i przyrodniczego, jest elementem zapobiegającym niebezpieczeństwu dezintegracji człowieczeństwa. Dzieje się tak także wtedy, gdy między poszczególnymi koncepcjami występują istotne, a nawet antagonistyczne różnice. Można nawet pokusić się na stwierdzenie, że rozważania nad istotą człowieczeństwa są tym obszarem, w którym, bez wyrzekania się istotnościowej odrębności, można znaleźć porozumienie w kluczowych dla człowieka sprawach.

Na obecnym etapie rozwoju społecznego w zaspokojeniu ludzkiej ciekawości udział biorą różne dyscypliny naukowe, udzielając właściwych sobie odpowiedzi. Na ich treść ma również wpływ orientacja filozoficzna i światopoglądowa osoby (grupy osób) próbującej rozwiązać odwieczny dylemat człowieka. Stąd dla przykładu wyróżnić można koncepcje: religijne - stawiające w centrum rozważań o człowieku Boga; naturalistyczne - ukazujące człowieka jako część przyrody uzależnionego bez reszty od praw nią rządzących; aktywistyczne - akcentujące kreatywną aktywność człowieka¹.

Teistyczna koncepcja człowieka odwołuje się do doktryny religijnej, której jednym z kardynalnych i niepodważalnych twierdzeń jest uznanie, iż człowiek jest dziełem Boga. Pojawienie się człowieka nie było niczym wymuszone. Jest ono aktem dobrej woli Stwórcy. Odwołując się do humanizmu teocentrycznego, a bliżej personalizmu i egzystencjalizmu chrześcijańskiego, poznamy człowieka jako byt szczególny. Jest on tzw. *compositum humanum*, czyli nierozłącznym zespoleniem ciała i duszy. W tym zespoleniu elementem konstytutywnym, czyli decydującym o istotnościowej odrębności człowieka, jest dusza. Dusza jest elementem boskim w człowieku. To ona wynosi go ponad wszystkie materialne byty stworzone. Materialność i duchowość człowieka powodują, że jest on nakierowany na dwa rodzaje aktywności. Jako osoba skierowany jest ku transcendencji i realizacji celów, które przybliżają mu osiągnięcie celu ostatecznego – zbawienia. Jako jednostka jest bytem społecznym i elementem przyrody, jego działania są skierowane na te środowiska. Aktywność człowieka przejawiająca się w czynie, została mu zadana przez Boga. Człowiek realizuje się w czynie i poprzez czyn. Dzięki twórczej aktywności człowiek staje się partnerem Boga (*particeps creatoris*) w trwającym ciągle procesie stwarzania świata. Zatem człowiek, nie zapominając o swym nadrzędnym celu – zbawieniu, zobligowany jest do aktywnego przekształcania środowiska przyrodniczego i uczestniczenia w życiu społeczności lokalnych i bardziej uniwersalnych. Zresztą aktywność ta jest również elementem realizacji misji zbawienia.

---

¹ S. Opara, *Nurt filozofii współczesnej*, Warszawa 1994, s. 14.

Zagrożenia bezpieczeństwa w tym kontekście sprowadzają się do wszystkich zjawisk i działań, które:

- będą ograniczać, bądź uniemożliwiać, osiągnięcie najwyższego celu osobowego – zbawienia;
- powodować będą naruszenie naturalnych związków człowieka z przyrodą;
- przejawiać się będą w powszechnie nieakceptowanych społecznie wielorakich zachowaniach niesłużących realizacji dobra, na przykład działania terrorystyczne, różnego rodzaju grup przestępczych.

W naturalistycznej koncepcji człowieka nie dostrzega się jakościowej różnicy między człowiekiem, społeczeństwem i przyrodą. Człowiek jest wytworem ewolucji, jaka dokonała się w przyrodzie, a więc nie ma on boskiej genezy. Ewolucja w tym przypadku wytworzyła byt, który jakościowo i istotnościowo odróżnia i wyróżnia się w przyrodzie. Cechy właściwe człowiekowi niedostępne są żadnemu przedstawicielowi świata zwierzęcego. Będąc elementem przyrody, człowiek bez reszty podlega jej prawom. Tym co jest istotą szczególnego statusu człowieka są: abstrakcyjne myślenie i przystosowywanie przyrody do swoich potrzeb. W historii myśli ludzkiej tę koncepcję człowieka wypełniały: materialistyczny monizm, materializm mechanistyczny, psychoanaliza, neopsychoanaliza. Współczesne prezentacje naturalistycznej koncepcji człowieka odchodzą od skrajnego biologizmu, dopuszczając egzystencjalne i społeczne determinanty człowieczeństwa².

Aktywistyczna koncepcja człowieka odwołuje się do stwierdzenia Protagorasa (V w.p.n.e): „człowiek jest miarą wszechrzeczy”³. Przyznaje ona człowiekowi przywilej kreowania otaczającej rzeczywistości, samego siebie i innych ludzi. W koncepcji tej podkreśla się możliwości poznawcze człowieka. Człowiek nieustannie poszukuje lepszego jutra. Nie zawsze jednak je znajduje. Ulega łatwym i nęcącym pokusom świata, które okazują się fałszywe i nie dają szczęścia. W tym nurcie mieści się filozofia Kanta, filozofia czynu Fichtego, neokantyzm, egzystencjalizm i filozofia człowieka inspirowana materializmem dialektycznym. Dokonując wielkiego uproszczenia, możemy stwierdzić, że aktywistyczną koncepcję charakteryzuje ukazywanie, że człowiek:

- żyjąc w świecie materialnym odnajduje siebie również poprzez swoje wytwory: mit, religię, sztukę, naukę, historię;
- jest tym, kim sam się stanie;
- sens istnienia i system wartości są jego wytworami;
- jest zdeterminowany stosunkami międzyludzkimi, społecznymi, które powstają w wyniku pracy, produkcji materialnej i twórczości artystycznej;
- w hierarchii wartości jest wartością najwyższą.

W kontekście naturalistycznej i aktywistycznej koncepcji człowieka, niebezpieczeństwa pozbawione będą odniesień eschatologicznych. Formą ich przejawiania będą zjawiska naturalne tkwiące w przyrodzie oraz naruszenia porządku społecznego w skali

² K. Kaszyński, *Wybrane elementy filozofii człowieka*, Zielona Góra 2002, s. 16.

³ Tamże, s. 17.

globalnej, regionalnej, lokalnej i personalnej. Będą to: największe współczesne zagrożenie globalne – terroryzm, konflikty regionalne i lokalne różnego rodzaju, a także polipolita przestępczość.

Przedstawiona powyżej bardzo ogólna, niepretendująca nawet do roli zarysu, prezentacja koncepcji filozoficznych zajmujących się człowiekiem, była próbą ukazania, iż wychodząc od odmiennych przesłanek, krytykując, polemizując z innymi przymiśleniami i propozycjami, można znaleźć płaszczyznę wspólnego spotkania. Tym miejscem spotkania, tym bytem, który takie spotkanie umożliwia, jest właśnie człowiek. Każda z przedstawionych koncepcji opisując istotę człowieczeństwa, wskazuje obszary ważne dla ludzkiej egzystencji, obszary, które z tego względu powinny być szczególnie chronione. Obszary te, których ochrona jest niezbędna dla bezpieczeństwa człowieka.

2. BEZPIECZEŃSTWO – ASPEKT PSYCHOLOGICZNY

Ze względu na swą multidyscyplinarność bezpieczeństwo jest także tematem analizy badań psychologii. W publikacjach A.H. Masłowa, jednego z twórców psychologii humanistycznej, zostało zaliczone do grupy potrzeb podstawowych, gwarantujących osiągnięcie potrzeb wyższego rzędu, na szczycie których znajduje się potrzeba samorealizacji. W hierarchii potrzeb samorealizacja, rozumiana jako rozwinięcie wszelkich posiadanych przez człowieka predyspozycji, wykorzystując wszystkie sprzyjające temu okoliczności zewnętrzne, jest naczelnym wyzwaniem człowieka. Osiągnięcie kolejnych wyższych potrzeb jest możliwe, po zaspokojeniu niższych, wśród których bezpieczeństwo jest właśnie potrzebą podstawową.

Potrzeby bezpieczeństwa pojawiają się wtedy, gdy zaspokojone zostaną potrzeby fizjologiczne. Czym zatem są potrzeby bezpieczeństwa? Pełne, wyczerpujące zdefiniowanie tej potrzeby wydaje się raczej niewykonalne. Zakres bezpieczeństwa w ujęciu personalnym będzie różnicowany przez: właściwości fizjologiczne organizmu, wiek, warunki środowiskowe, doświadczenia życiowe, zasób i rodzaj wiedzy oraz uwarunkowania sytuacyjne, społeczne i kulturowe. Dlatego zasadne jest stwierdzenie, że istota bezpieczeństwa w aspekcie psychologicznym musi być definiowana indywidualnie z uwzględnieniem specyficznych cech organizmu i sytuacji zewnętrznej będącej jego uwarunkowaniem.

Masłowa uważa, że gdy zaspokojone zostaną potrzeby fizjologiczne: „pojawia się nowy zestaw potrzeb, które ogólnie można określić jako potrzeby bezpieczeństwa (stabilizacji, zależności, opieki, uwolnienia od strachu, lęku i chaosu; potrzeba struktury, porządku, prawa, ograniczeń, oparcia w opiece itd.)”⁴. Wynika z tego, że udział w zapewnieniu bezpieczeństwa mają różne instytucje społeczne, od rodziny poczynając, a na strukturach międzynarodowych kończąc.

Potrzeba bezpieczeństwa pojawia się wtedy, gdy zostanie ono zagrożone przez różnego rodzaju zdarzenia, sytuacje, które są człowiekowi znane, bądź nieznanne, a ich niewiadomy charakter stwarza przesłanki do wnioskowania o możliwości zagrożenia bezpieczeństwa. W takiej sytuacji następuje proces poszukiwania bezpieczeństwa, w którym uczestniczy cały organizm, a narzędziami ku temu są receptory, efekторы, intelekt i inne zdolności, jakimi człowiek dysponuje⁵. Mamy zatem do czynienia ze sta-

⁴ A. H. Masłowa, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990, s. 76.

⁵ Tamże, s. 77.

nem, który pochłania człowieka niemal całkowicie. Sprawia to, że może wystąpić stan regresji potrzeb wyższego rzędu, które, w stanie silnego pobudzenia organizmu poszukującego czynników gwarantujących bezpieczeństwo, mogą stać się mało znaczące albo nawet zbędne. Maslow zwraca uwagę, że opisany wyżej stan pobudzenia i aktywności całego organizmu jest najbardziej widoczny u dzieci, które spontanicznie, całe sobą reagują na wszelkie przejawy zagrożenia i lęku. W miarę dorastania zaczynają występować procesy hamowania, będące skutkiem oddziaływań wychowawczych i zdobytej wiedzy. „Można powiedzieć, że jedną z głównych, zamierzonych funkcji wychowania przez okres całego życia jest neutralizowanie jawnych niebezpieczeństw poprzez wiedzę o nich, na przykład nie boję się pioruna, ponieważ wiem coś o nim”⁶.

U ludzi zdrowych procesy hamowania powodują niekiedy nawet, że pewne zagrożenia mogą być nieuświadomione, jako mało szkodliwe dla organizmu i nie powodujące istotnych utrudnień w osiągnięciu celów wiodących do samorealizacji. Tym co łączy dziecko ze światem dorosłych jest to, „że przeciętne dziecko, a w sposób mniej jawny człowiek dorosły, w naszym społeczeństwie woli przeważnie bezpieczny, uporządkowany, dający się przewidzieć, sprawiedliwy, zorganizowany świat, na który może liczyć i w którym nie zdarzają się rzeczy nieoczekiwane, nie dające się kontrolować, chaotyczne lub niebezpieczne”⁷. Stąd do właściwego postrzegania i reagowania na zagrożenia bezpieczeństwa, istotny wpływ ma wychowanie w rodzinie, a właściwie relacje jakie zachodzą między jej członkami. Szczególnie istotna jest rola rodziców. Dzieci wychowane w kochającej się rodzinie, wolnej od wewnętrznych konfliktów, kłótni, bijatyk, wolnej od patologii alkoholizmu i narkomanii, rozwodów, otoczone opieką dającą poczucie stabilizacji i pewności, na przyszłość ujawniają takie same reakcje jak dorośli, wobec obiektów lub sytuacji uznawanych za niebezpieczne. „Ludzie, którym zapewniono poczucie bezpieczeństwa i siły – stwierdza Maslow - we wczesnych latach życia, są skłonni czuć się bezpiecznymi i silnymi w obliczu jakichkolwiek zagrożeń i potem”⁸.

Osoby dorosłe przeświadczone, iż żyją w dobrze zorganizowanym, sprawnym, pokojowym, trwałym społeczeństwie (państwie) mają poczucie bezpieczeństwa. Są przekonane, że społeczeństwo uchroni je przed groźbą morderstw, grabieży, chaosem, tyranią i innymi zagrożeniami, da poczucie stabilizacji umożliwiającej samorealizację. Takie przeświadczenie jest niekiedy źródłem akceptacji dyktatur, władzy junt wojskowych i innych rządów silnej ręki. Jest to swoiste zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa. Ma je zapewnić silny opiekun, a nim może być dyktator, przywódca junty bądź grupa ludzi obdarzona zaufaniem. Współczesnym przejawem takowej akceptacji, wiodącej do bezwzględnej uległości są m.in. sekty i zamachowcy samobójcy używani do aktów terroru.

Poszukiwanie bezpieczeństwa może przybierać formę akceptacji wybranych propozycji światopoglądowych, filozoficznych i religijnych. Miraże pozbycia się trosk, życia w stabilnej, dobrze zorganizowanej, sprawiedliwej społeczności są dostatecznymi argumentami skłaniającymi do porzucenia rodzin, przyjaciół, pracy, wyzbycia się dóbr materialnych. Prowadzi to do destrukcji osobowości, wyrażającej się w akceptacji no-

---

⁶ Tamże, s. 77.

⁷ Tamże, s. 79.

⁸ Tamże, s. 95.

wej rzeczywistości i niedostrzeganiu prowadzenia jej członków do roli żywych maszyn, wykonujących bez jakichkolwiek oporów wszystkie polecenia swego guru, co absolutnie wyklucza osiągnięcie podstawowego celu człowieka – samorealizacji.

Opisany wyżej stan uznać należy jako negatywny przykład dążenia do bezpieczeństwa. Dążenie może też przejawiać się w działaniach pozytywnych, wyrażających się w chęci poszerzania wiedzy, podejmowaniu badań naukowych dotyczących wpływu środowiska naturalnego na człowieka i odwrotnie oraz próbach analizy i opisu zastanych relacji międzyludzkich i społecznych. Celem tej aktywności powinno być wskazanie możliwych zagrożeń bezpieczeństwa i sposobów przeciwdziałania. Zagrożenie może też spełniać funkcję integrującą⁹, na co wskazuje Maslow, posługując się przykładem grup żołnierzy żyjących wspólnie przez dłuższy czas w warunkach silnego zagrożenia. Powoduje ono zawiązanie się między nimi przyjaźni, trwających niekiedy bardzo długo po ustaniu sytuacji zagrażających. Spostrzeżenie to można odnieść również i do innych grup społecznych, których członkowie ze względu na specyfikę wykonywanych wspólnie czynności są w stanie permanentnego zagrożenia.

Życie, nawet we współczesnych dobrze zorganizowanych i zasobnych społeczeństwach, nie jest wolne od zagrożeń bezpieczeństwa. Ludzi na co dzień dotyka troska o to czy znajdą pracę, czy tę którą mają, będą wykonywać dłużej, czy dotknie ich zło bezrobocia, czy otrzymywane uposażenie umożliwi posiadanie jakichkolwiek oszczędności, czy wystarczy pieniędzy na podręczniki dla dzieci, wreszcie jak nakarmić dzieci skoro brak pieniędzy na kupno jedzenia i wielu niezbędnych artykułów. Oprócz zagrożeń strukturalnych wynikających z organizacji społeczeństwa, ze społecznego podziału ról, człowieka dotykają zagrożenia o podłożu biologicznym i przyrodniczym: choroby, niekiedy inwalidztwo, a także niedogodności związane ze starzeniem się organizmu, konieczność wizyty u stomatologa, nieodzowność zabiegu chirurgicznego własnego lub kogoś z bliskich, perspektywa dalszej jazdy samochodem w czasie gołodzi lub zamieci śnieżnej, powódź, epidemie, śmierć członka rodziny, przyjaciela, bliskiego znajomego. Wywołuje to według Maslowa: „Lękliwość, strach, przerażenie i niepokój, napięcie, nerwowość i zdenerwowanie, wszystkie stany są konsekwencjami frustracji potrzeby bezpieczeństwa”¹⁰.

Opisane wyżej przejawy zagrożenia bezpieczeństwa mogą wyzwać różne stany emocjonalne, wpływają (mogą wpływać) na zachowania osób. Mogą przybierać formy pozytywne – łączenie więzami przyjaźni na przykład osób wykonujących zawody o dużym nasileniu zagrożenia życia. Mogą też powodować destrukcję wyrażającą się wrogością, agresją, lękliwością, a także apatią, zniechęceniem, brakiem wiary w poprawę własnego położenia i realizację celów życiowych.

3. BEZPIECZEŃSTWO PERSONALNE I STRUKTURALNE

W zależności od kontekstu w jakim rozpatruje się problem bezpieczeństwa, może być ono różnie definiowane. Co za tym idzie jego istotę wypełniać mogą nieco odmienne treści. Ta odmiennosc nie powinna prowadzić do sprzeczności, do wzajemnego wykluczania się, ale przez różnorodność powodować pełniejsze ujęcie problemu.

⁹ Tamże, s. 83.

¹⁰ Tamże, s. 111.

Dlatego w ramach rozważań nad bezpieczeństwem wymienić można różne jego przejawy, m.in.: b. ekonomiczne, b. międzynarodowe, b. państwa, b. wewnętrzne, b. ekologiczne, b. społeczne, b. finansowe, b. danych, b. sieci komputerowych, b. społeczne, b. surowcowe.

Można też, pomijając mnożenie wielu odmian bezpieczeństwa, ograniczyć się do dychotomicznego wyróżnienia bezpieczeństwa personalnego i bezpieczeństwa strukturalnego¹¹. Pierwsze dotyczy stworzenia człowiekowi (osobie, jednostce ludzkiej) takich wielorakich warunków egzystencji, które, jeśli zostaną przez niego odpowiednio skonsumowane, zapewnią mu pełny rozwój osobowy – samorealizację. Drugie odnosi się do strony organizacyjnej i instytucjonalnej życia społecznego w kontekście międzynarodowym, regionalnym, państwowym i lokalnym. Jego istota polega na takim ukierunkowaniu działalności wszystkich instytucji życia społecznego, właściwych dla wielorakich jego wymiarów, aby ich działanie, a przede wszystkim jego efekty, gwarantowały bezpieczeństwo personalne. Będą to zatem organizacje i instytucje międzynarodowe, państwowe, samorządowe, spółdzielcze, zawodowe, a także zrzeszenia społeczności lokalnych itp. Szczególne miejsce w zapobieganiu zagrożeniom bezpieczeństwa strukturalnego, a w konsekwencji i personalnego, mają grupy dyspozycyjne¹², do których zalicza się wojsko, policję, straż pożarną, straż graniczną, służbę ochrony mienia, ratownictwo medyczne, górskie i wodne, służbę więzienną i inne.

4. RÓŻNORODNOŚĆ ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA PERSONALNEGO

Bezpieczeństwo to jednocześnie stan i proces, który zapewnia człowiekowi jego pełną samorealizację. W literaturze podkreśla się, że bezpieczeństwo zapewnia trwanie, przetrwanie, rozwój, doskonalenie, stabilizację¹³. Zatem stanami zagrożenia dla człowieka będą wszystkie sytuacje, które tę samorealizację zakłócają lub czynią niemożliwą. Inaczej bezpieczeństwo to stan, w którym jednostka, grupa społeczna, organizacja, państwo nie odczuwa zagrożenia swego istnienia lub podstawowych interesów; sytuacja, w której istnieją formalne, instytucjonalne, praktyczne gwarancje ochrony.

Podstawowa przesłanka bezpieczeństwa związana jest z uznaniem człowieka za byt osobowy, co w wymiarze etycznym powoduje zakaz przedmiotowego traktowania innych ludzi. Istotną wartością staje się godność ludzka¹⁴. Jej ochrona znajduje zapis w wielu dokumentach międzynarodowych (np. Deklaracja Praw Człowieka, art. 1: „wszyscy ludzie rodzą się równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i winni odnosić się względem siebie w duchu braterstwa”), konstytucjach państw i innych dokumentach międzynarodowych i państwowych oraz wypowiedziach mężów stanu i ludzi o wysokim autorytecie osobistym. Mimo tych deklaracji i wskazań społeczność globalna i społeczeństwa lokalne dalekie są od powszechnego przestrzegania zasady poszanowania godności człowieka. Świadczą o tym nie rzadkie przecież przykłady dyskryminacji rasowej, nierównego traktowania kobiet, katorżniczej niekiedy pracy dzieci, reifikacji podwładnych i pracowników, wyborców oraz inne jeszcze przypadki ilustrujące to niebezpieczeństwo.

¹¹ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa*, Warszawa-Pruszków 1977, s. 179-181.

¹² O. Nowaczyk, J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wrocław 2006, s. 78.

¹³ J. Świniarski, *op. cit.*, s. 13.

¹⁴ M. Żelichowski, *Dylematy „człowieczeństwa”*, [online]. [dostęp: 20.08.2008]. Dostępny w Internecie: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/F/FA/istota_czlowiecenstwa.html.

Podobnym przykładem zagrożenia bezpieczeństwa, mającym związek z godnością człowieka, jest dominacja zła. Nie można uciec przed prawdą, że w człowieku mieszka zło¹⁵. W pewnych sytuacjach człowiek potrafi być bestią, przestaje być człowiekiem, traci swoje człowieczeństwo, swoją godność. Przykładów dostarcza nam najnowsza historia, choćby poprzez to co działo się i dzieje w krajach byłej Jugosławii, w Afganistanie, Iraku. Ilustracją są wszelkie przejawy terroryzmu, a także przypadki mordowania lub okaleczania koleżanek, kolegów, krewnych i ludzi ułomnych z irracjonalnych, nieludzkich zupełnie powodów.

Wszystkie wskazane wyżej koncepcje antropologiczne w mniejszym lub większym stopniu akcentowały związki człowieka z przyrodą. Środowisko przyrodnicze jest ze swej natury tym miejscem, w którym człowiek powinien znajdować optymalne dla siebie warunki egzystencji. Czy tak się dzieje? Udzielenie jednoznacznej odpowiedzi jest niemożliwe. Powodem jest ambiwalentna ocena oddziaływań ludzkich na przyrodę. W wielu przypadkach, na skutek wzrostu świadomości ekologicznej, człowiek poprawia to, co sam zniszczył lub czego dokonali jego poprzednicy. Przywracając czystość wód, rekultywując grunty, dokonując nowych zalesień, wzmacnia swoje bezpieczeństwo w przyrodzie, działa na swoją korzyść, umacnia swoje związki z naturalnym dla siebie środowiskiem. Ale nie wszystkie działania człowieka są proekologiczne. Dalecy jesteśmy jeszcze od powszechnej świadomości ekologicznej, stąd pewne działania, czasami nieodwracalnie, niszczą przyrodę. Degradacja przyrody jest pośrednio degradacją człowieka, a więc działaniem ograniczającym jego bezpieczeństwo personalne.

Innym potencjalnym źródłem degradacji człowieczeństwa jest społeczeństwo „konsumeryczne”¹⁶. W społeczeństwie takim konsumpcję postrzega się jako panaceum na zafobanie gospodarcze, edukacyjne, bezrobocie i biedę. Status społeczny człowieka zależy od tego na ile go stać, ile może skonsumować, jakie dobra posiada. Posiadanie staje się celem samym w sobie. Człowiek skupiając się na tym co ma lub mieć pragnie, zapomina o swej istocie, o swoim człowieczeństwie, albo, mając jego fałszywy obraz, uważa go za jedynie prawdziwy. Jest to postępowanie będące dokładnym zaprzeczeniem tego, co w swym nauczaniu społecznym głosił Jan Paweł II. Jego przesłanie zawarte w skrócie myślowym „bardziej być jak mieć”, miało zwrócić uwagę na to, że cele życiowe powinny być tak wybierane, aby w pierwszej kolejności służyły człowieczeństwu, ludzkiej godności. Człowieczeństwu powinny również służyć dobra materialne. Nie mogą one być natomiast celem jedynym, nadrzędnym, swoistym fetyszem zniewalającym człowieka, degradującym jego człowieczeństwo, w konsekwencji sprowadzając go do roli przedmiotu.

Zagrożenia bezpieczeństwa personalnego mają nie tylko podłoże materialne, tzn. związane z przyrodą, posiadaniem dóbr itp. Mogą one przybierać postać dążeń do reifikacji człowieka poprzez próby zawładnięcia jego świadomością i dokonanie w niej takich zmian, które pozwolą tą świadomością manipulować, używać ludzi zniewolonych

---

¹⁵ B. Skarga, *O człowieku*, [online]. [dostęp: 20.08.2008]. Dostępny w Internecie: <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/F/FA/czlowiek.html>.

¹⁶ A. Sebesta, *Konsumeryczny a ekofilozoficzny model człowieka XXI wieku*, [online]. [dostęp: 20.08.2008]. Dostępny w Internecie: http://www.opoka.org.pl/zycie_kosciola/kultura/konsumerycznyaekofilozoficzny.html.

do realizacji partykularnych celów jednostek dominujących lub grup o charakterze mafijno-przestępczym. Przykładów istoty takiego uprzedmiotowienia dostarczają różnego rodzaju sekty, roztaczające mirażę osiągnięcia szczęścia i wyzwolenia od niedogodności świata i życia społecznego. Przejawem takiego zniewolenia są zamachowcy samobójcy, którym towarzyszy przekonanie, że giną za słuszną sprawę, że ich czyn zostanie odpowiednio wynagrodzony. Ich rodziny zaś uważają się za szczególnie wyróżnione.

Przejawów naruszenia bądź zagrożenia bezpieczeństwa personalnego, jeśli przez ten stan uznamy utrudnienie lub niemożność samorealizacji, czyli rozwijania i konsumowania podmiotowości człowieka, jest znacznie więcej. Będą to te wszystkie zjawiska społeczne, które nie mają pochodzenia instytucjonalnego, a są bezpośrednim bądź pośrednim źródłem degradacji człowieczeństwa.

Sytuując człowieka w centrum rozważań o bezpieczeństwie, można by, oprócz przemyśleń na temat bezpieczeństwa personalnego, rozpatrywać istotę bezpieczeństwa strukturalnego, a w nim np. bezpieczeństwo publiczne, socjalne czy międzynarodowe. W przekonaniu autora sens problemu sprowadza się do ujęcia istoty człowieka i zagrożeń bezpieczeństwa personalnego. Pozostałe przejawy bezpieczeństwa i zagrożeń są jego pochodną, rozszerzeniem lub uszczegółowieniem. Z tego zatem powodu zostaną pominięte.

5. CZY MOŻLIWE JEST ZUPEŁNE WYELIMINOWANIE ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA?

Próba odpowiedzi na tak postawiony problem powinna uwzględniać dwa aspekty bezpieczeństwa i jego zagrożeń. Pierwszy ma wymiar społeczny i dotyczy efektów działalności człowieka, które powodują wzrost bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego we wszystkich możliwych wymiarach i przejawach, bądź to bezpieczeństwo naruszają. Aspekt drugi to wpływ sił przyrody na bezpieczeństwo człowieka. W tej relacji możliwości człowieka są ograniczone i sprowadzają się do poznania natury zagrożeń, umiejętności przewidywania ich wystąpienia oraz ograniczania skutków poprzez kompleksowe przygotowanie infrastruktury i służb ratowniczych oraz przyswojenie odpowiednich zachowań w sytuacji zagrożenia.

Retrospekcja w dzieje ludzkości upoważnia do konstatacji, że historia człowieka to ciąg ambiwalentnych działań. To zabieganie o wzrost bezpieczeństwa, a jednocześnie podejmowanie działań je naruszających. W przeciwieństwie do zjawisk przyrody, społeczny wymiar bezpieczeństwa i jego zagrożenia mają charakter dynamiczny i są mniej przewidywalne.

Zjawiska społeczne występujące w wymiarze międzynarodowym, regionalnym, państwowym i społeczności lokalnych sprawiają, że przekonanie o możliwości wyeliminowania zagrożeń bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego jest dalece nieuprawnione. Występowały one w przeszłości, są obecne dzisiaj i w przyszłości będą się pojawiać.

Obliguje to do podejmowania badań nad bezpieczeństwem i jego zagrożeniami, z koniecznością nadania priorytetu aspektom społecznym tego zjawiska. Poznanie ich natury, źródeł, przejawów, sposobów zapobiegania i zwalczania jest wyzwaniem współczesności. W skali globalnej dotyczy terroryzmu i międzynarodowych grup prze-

stępnych, zaś w skali regionalnej i lokalnej konfliktów etnicznych, narodowościowych i między państwami, aktywności grup przestępczych itp.

LITERATURA

1. Kaszyński K., *Wybrane elementy filozofii człowieka*, Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2002.
2. Maciejewski J., Nowaczyk O., *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
3. Maciejewski J., Nowaczyk O., *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
4. Maslow A.H., *Motywacja i osobowość*, IW PAX, Warszawa 1990.
5. Opara S., *Nurty filozofii współczesnej*, Iskry, Warszawa 1994.
6. Sebesta A., *Konsumeryczny a ekofilozoficzny model człowieka XXI wieku*, [online]. [dostęp: 20.08.2008]. Dostępny w Internecie: http://www.opoka.org.pl/zycie_kosciola/kultura/konsumerycznyaekofilozoficzny.html.
7. Skarga B., *O człowieku*, [online]. [dostęp: 20.08.2008]. Dostępny w Internecie: <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/F/FA/czlowiek.html>.
8. *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wyd. Europa, 1999 r.
9. Świniarski J., *O naturze bezpieczeństwa*, Agencja Wydawnicza ULMAK, Warszawa-Pruszków 1977.
10. Świniarski J., *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 1999.
11. Żelichowski M., *Dylematy „człowieczeństwa”*, [online]. [dostęp: 20.08.2008]. Dostępny w Internecie: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/F/FA/istota_czlowiechenstwa.html.

SAFETY. PERSONAL AND AXIOLOGICAL CONTEXT

Summary

An account is an attempt to attract attention to a human being's subjectivity, in this case in the context of safety. That is why, the author presents different philosophies: theistic, naturalistic and activist. Each of them defines a human being in a different fashion and indicates the areas that are crucial for human existence, which is why they ought to be particularly protected.

Artykuł recenzował: płk dr hab. inż. Piotr DANILUK